

Röportaj: Doç. Dr. Özlem Genç

*Ondokuz Mayıs Üniversitesi Öğretim Üyesi

1- Orta Çağ Avrupası'nda çocuklara dair yazılmış mı hocam, örneğin sağlık durumları hakkında bilginiz var mı?

Öncelikle bilgilerimizin çoğunun geç döneme ve üst sınıfa mensup kişilere ait olduğunu söyleyelim. Orta Çağ'da, tıpkı Eski Çağ'da olduğu gibi, alt sınıfların ya da halkın hayatı önemsenmediği için yazılmamıştır. Sosyal hayata dair bilgilerimizin çoğu, durumu daha iyi olanlara aittir. Diğerlerine ilişkin bilgileri kırıntılar halinde bulabilmekteyiz. Bildiğimiz kadarıyla Orta Çağ Avrupası'nda yaşayan çocuklar çok çeşitli beslenemedikleri için zayıf bir bağışıklık sistemleri vardı, hastalık oranı da çok yüksek olduğundan çoğu yetişkinliğe varamadan ölüyordu. 13. yüzyılda çocukların ancak üçte ikisi 20 yaşına kadar yaşayabiliyordu. Onları en çok etkileyen hastalık veba idi. 1361 salgını “*çocukların salgını*” olarak bilinmekteydi çünkü yetişkinden çok çocuk ölmüştü.

2- Kız ya da erkek çocuk ayrımı var mıydı?

Evet, kesinlikle vardı. Tahmin edeceğiniz üzere kız çocukları daha az isteniyordu. Buna sebep olarak kız çocukların küçük yaşta evlenip evden ayrılması ve eve faydasının dokunmaması, babaya fazladan yük olması gösterilebilir. Ayrıca erkek çocuk soyun devamı için gerekliydi, varis demekti. Ailenin ismini gelecek kuşaklara aktaracak olan da oydu. Günümüzden çok da farklı değil sanırım.

3- Sütanne kavramı o zaman da var mıydı? Kazançları nasıldı? Neden çocuklar sütanneye veriliyorlardı?

Evet vardı. Çocuğun ilk altı yılı neredeyse tamamen annesinin yanında geçiyordu. Bunun ilk iki yılı biyolojik gereksinimdi ve hayvan sütü potansiyel tehlike olarak görüldüğünden çocuğu beslemenin tek yolu emzirmektir ancak süt daima annenin bizzat kendisinden sağlanmamış, birçok zengin aile çocuklarına sütanne tutmuştur. Bu sütanneler sıklıkla zenginlerin evlerinde onlarla birlikte yaşamışlar ancak diğer taraftan aileler çocuklarını uzağa da göndermişler ve zaman zaman görmeye gitmişlerdir. Çocuk ölüm oranı çok fazla olduğundan beslenmesi gereken çocuktan çok sütanne vardır.

Kazandıkları para oldukça iyiydi. Örneğin 1350'lerde Fransa'da bir hizmetçinin maaşı yıllık 30 solidus (altın para) iken, sütanneler 50 ya da 100 solidus alabiliyorlardı.

Orta Çağ'da üretken bir kadın genellikle her 18 ayda bir doğum yapıyordu ve hamile iken emziremiyordu. Bunun bebeğe zarar vereceği düşünülüyordu. Bu durumda küçük çocuğu sütanneye vermekten başka çare yoktu. Bu tüm sosyal sınıflarda yaygın olan bir uygulamaydı.

4- Bugün kız çocuklarının yetiştirilmesi çok önemli, o dönemde kız çocukların yetiştirilmesinde nelere önem veriliyordu?

Bir kız çocuğundan beklenen şey iyi bir eş ve anne olması, dürüst, çalışkan çocuklar yetiştirmesi idi. Sıradan ailelerin kız çocukları daha çok ev içi işlerle meşgullerdi; yemek, temizlik, küçük çocukların bakımı, kümes ve mandıra hayvanlarının bakımı, tereyağı, peynir yapımı, yün eğirme, iplik yapma gibi işlere bakıyorlardı.

Aristokrat ailelerde ise kız çocuklarından iğne işi yapması, bir hanımefendiden beklenen çeşitli sosyal incelikleri öğrenmesi ve sergilemesi ve ev halkını yönetmeyi öğrenmesi bekleniyordu. Sonuç olarak maddi durum kız çocuklarından beklenenlerde de farklılık olmasına neden oluyordu.

Bir El Yazmasında Kadınlar ve Kız Çocukları

5- Peki, erkek çocukların durumu nasıldı hocam?

Erkek çocuklar için çok daha fazla seçenek vardı. Köyde yaşayanlar okula gitmeyen ve yedi yaşından itibaren tarla işleriyle meşgul olan çocuklardı. Tarladan taşları kaldırma, tohumlara zarar vermesinler diye kuşları korkutup kaçırma, çobanlık, hayvan otlatmak gibi basit işlerle başlayıp giderek daha çok sorumluluk alıyorlardı.

Aristokrat erkek çocukların önemli bir kısmı ise çağın gereksinimlerine de uygun olarak, şövalyelik için eğitim alıyor, savaşçı sınıfta bir pozisyon elde etmek için hazırlanıyorlardı. Bunun için genellikle ailesinden uzağa, daha kıdemli bir lordun yanına gönderiliyorlardı. Burada aldığı eğitim sırasında ev içi işlere yardım etmesi ve okuma yazma öğrenmesi de bekleniyordu. Böyle bir eğitime gönderilen çocuk çoğunlukla evin en büyük oğlu idi çünkü mirası o devralacaktı.

Ailenin daha küçük erkek çocukları dini bir hayatı seçebiliyorlardı. Bu seçim zenginlere has değildi, fakir bir ailenin oğlu da dini bir hayatı seçebiliyordu. En erken yedi yaşında bu eğitime başlanıyordu. Orta Çağ Avrupası'nda dini hayatı seçen çocuk sayısı az değildir hatta bunlardan azizler de çıkmıştır.

Salıncakta Oynayan Çocuklar (Bodleian Library MS. Bodl. 264)

6- Orta Çağ Avrupası'nda yaşayan çocuk bugünkü manada bir eğitim alıyor muydu?

İlkokul için evet ama ilerisi kız çocuklar için mümkün değildi. Kız çocuklar sadece ilkokulu okulda okuyabiliyor, sonrası için okula gidemiyorlardı. Şanslılarsa aile içinde ya da bir rahibeden ders alabilirlerdi. Yalnız ilkokula gidenlerin sayısının da çok az olduğunu belirtelim. Kız çocukların okuma yazma öğrenmesinin gerekli olmadığına inanılmaktaydı.

Eğitim ücretliydi ve tabii bunu herkes karşılayamıyordu, dolayısıyla okula giden öğrenci sayısı, geç dönemde artsa da, genel nüfusa oranlandığında her zaman oldukça azdı.

İlköğretimden sonra erkek çocuklar orta öğretim olarak kabul edilebilecek gramer okuluna devam ediyor, burada Latince ve edebiyat öğrenebiliyordu. İsterlerse, imkânları da varsa, ardından yüksek okula devam edebilirlerdi. Okuma yazmayı artık öğrenmiş oldukları için kilise hizmetinde çalışmak onlar için bir diğer seçenektir.

7- Bugün okumayan çocuklar meslek öğreniyorlar. O dönemde de çocuklar zanaat ile ilgilenebiliyor muydu, çırak olabiliyor muydu?

Evet, okula gidemeyen çocuklar bir zanaatkârın yanında işe girebiliyordu. Çıraklık için babanın, çocuğunu yanına kabul edip eğitim verecek ustaya ödeme yapması gerekiyordu. Bu çocuklar ücret almıyor, onlara bir oda, yiyecek ve belki küçük bir cep harçlığı veriliyordu. Çıraklık genelde 11-12 yaşında başlıyor ve işin özelliğine göre süresi değişiyordu. Örneğin 13. yüzyılda Paris'te aşçı çıraklığı 2 yıl, kuyumcu çıraklığı 10 yıl idi.

8- Çocukların çok küçük yaşta evlendikleri doğru mu?

Doğru, günümüzde çocuk gelin denilen olgu Orta Çağ Avrupası için son derece normaldi çünkü genellikle 12 yaşında nişanlanıyorlardı. Bunun sebebi belki de kilise tarafından ergenlik yaşının kızlarda 12, erkeklerde 14 kabul edilmesi idi.

Aristokrat çocuklar bazen daha geç bazen daha erken evlenebiliyordu. Bunun kararını aile babası veriyordu. Bu ailelerdeki erken evliliklerin sebebi ebeveynlerin erken ölümü durumunda çocuğun doğru bir eşle evlenmiş olmasıydı. Aslında önemli olan doğru bir aile ile ittifak kurulmuş olmasıydı çünkü bu tip ailelerde çocuklar- özellikle kızlar- bir anlaşma unsuru olarak görülüyordu.

Kraliyet evliliklerine bakıldığında durum daha da farklılaşır. Bebeklerin evlendirildiği bile görülebilir. Kilise bu evlilikleri onaylamasa da yapıldığı bir gerçektir. Bazı durumlarda küçük çocuklar evliliğin ya da nişanlanmanın ardından erkeğin evine gönderilmekte ve burada büyütülmektedir. Evlilik çağı geldiği zaman ise gerçek evlilik gerçekleşmektedir.

9- Çocukların köleleştirilmesi söz konusu muydu?

Maalesef evet. Kölelik Roma'nın yıkılışıyla ortadan kalkmadı, Orta Çağ boyunca sürdü. Bir şehir ele geçirildiğinde kadın ve çocuklar köle olarak satılıyordu. Kölelerle evlenilemezdi ama köle kadınlar efendileri için pek çok çocuk doğurmuştur. Köle kadından doğan çocuk da köle kabul edilmektedir. Küçük çocuklar da köle olarak satılabiliyor ya da fidye için kaçırılıbiliyordu. Bu durumda aileler çocukların koruyucu kabul ettikleri Aziz Nicholas'a dua ediyor, yortu günü olan 6 Aralık'ta çocuklara hediyeler dağıtıyorlardı.

10- Son olarak dönem çocukların oyunları ve eğlenmeleriyle ilgili neler söyleyebiliriz?

Her çocuk gibi Orta Çağ Avrupası'nda yaşayan çocuklar da eğleniyorlardı. Oyun onlar için de çok önemliydi. Her ne kadar erkenden evlendirilse ya da yasal sorumluluklar yüklense de sonuçta onlar çocuktur. Oyuncakları çok çeşitliydi ama belki de en ilginç olanı aralık ayında domuzlar kesildiğinde domuz idrar torbalarını kullanarak şişirdikleri balonlardı. Bu balonlarla günümüz futboluna benzer şekilde ayakla da oynanıyordu.

Bugün bilinen fırıldak da Orta Çağ'da bir çocuk oyuncağıdır. Ayrıca kiraz çekirdeği ve fındıktan misketler, tuğla ve taştan toplar, kilden, tahtadan, kumaştan kuklalar da yapmışlardır. Bazı çocuklar başı ve dizginleri çubuktan atlarla oynamışlar, geç dönemde uçurtmalar yapmışlardır.

Oyuncakların yapıldığı malzemeler çeşitlidir, paçavralar, mumlar, hayvan kemikleri bunlardan bazılarıdır.

Zenginlerin çocukları dama gibi masaüstü oyunları da oynamışlardır. Bu oyunlar çocuklar arasında çok tutulmuş, barındırdıkları kral, kraliçe, piskopos ve şövalyelerle çocukların toplumdaki farklı rolleri öğrenmelerine yardımcı olmuşlardır.

